



Olomoucká synagoga

Z Olomouce na Nový Zéland

Příběh rodiny Böhmerů

Když šestadvacetiletého obchodního cestujícího firmy Heikorn a o pět let mladší absolventku České státní reálky v Olomouci oddával v úterý 21. května 1935 v olomoucké synagoze rabín Berthold Oppenheim, došlo ke kuriózní situaci. Jak otec ženicha Huga, tak i otec nevěsty Augusty Antonie byl Arnold Böhmer. Šlo samozřejmě o dva různé Arnoldy Böhмеры. Ten starší, z ženichovy strany, přijel s rodinou z Podivína, nevěstin otec s manželkou Elizabeth a mladší dcerou Hanou přijeli kočárem z dnes již neexistujícího Ječmínkova náměstí č. 5. Lze si představit, jaká z toho mohla při představování plynout nedorozumění. Kdo na tom získal, byla Gusti, díky shodě jmen otců obou snoubenců nemusela po svatbě nacvičovat nový podpis.

Své podpisy upravovali nakonec oba manželé Böhmerovi, a to po emigraci v roce 1939. Tehdy nahradili přehlasované „ö“ v příjmení samohláskou „o“. V manželství spolu žili 61 let, z toho 57 let na Novém Zélandě, kam se jako Židé uchýlili před Hitlerem. Hugo Bohmer zemřel ve Wellingtonu v roce 1996 ve věku 87 let. Gusti Bohmerová ho přežila o 13 let, zemřela 20. srpna 2009 ve věku 95 let.

Hugova léta před svatbou

Mládí v Podivíně

Hugo se narodil v Podivíně č. 222 jako třetí ze šesti dětí, které zůstaly po porodu naživu. Starší bratři Rudolf (nar. 12.7.1901) a Mořic (nar. 8.8.1903) studovali práva. Advokátskou zkoušku vykonal jen Mořic, který byl také Hugovi v roce 1935 svědkem na svatbě. Další v řadě byla Fany (Františka), narodila se 14.6.1907, po ní následoval 10.9.1909 Hugo. Po Hugovi se 15.4.1911 narodila ještě sestra Sidonie (Zdeňka) a poslední ze sourozenců, bratr Jan, přišel na svět 19.2.1913. Sestry Fany a Sidonie se provdaly, Fany za obchodníka Jana Rosenzweiga, Sidonie za Ottu Neumanna.

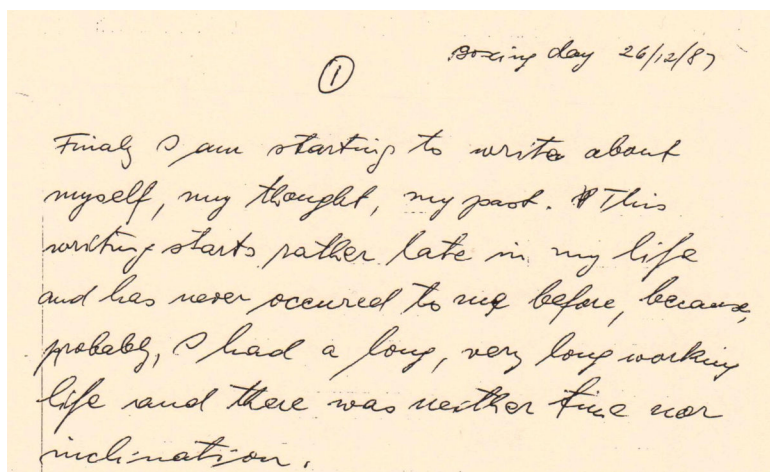
Otec Arnold (nar. 26.5.1868), člen městské rady v Podivíně a po jistý čas předseda pohřebního spolku Chevra kadiša, měl v Podivíně středně velké hospodářství. Patřil mu dům uprostřed vesnice, s dvory a stájemi. O tři páry koní se starali kočí, pracovali za mzdu, naturálie a denní přiděl mléka. S polními pracemi pomáhali sezonní zaměstnanci.

Hospodářství nebylo příliš úspěšné, do jeho rozvoje zasáhla 1. světová válka. „Přestože jsme nikdy neměli hlad, všechny naše další potřeby nebylo snadné uspokojit,“ psal Hugo Bohmer ve svých anglicky psaných vzpomínkách (1987-1990). „Prioritou bylo zajistit dětem vzdělání, jak už to v židovských rodinách bylo a je. Všechno ostatní bylo méně důležité. Jízdní kolo, brusle, které měly ostatní děti ve vesnici, to pro nás nebylo. Pamatuji si, jak jsem se pokoušel připevnit hladká dřívka k botám a šel jsem bruslit. Ale necítil jsem se proto nijak ochuzený ani nešťastný. Jediné, co jsem ostatním dětem záviděl, byly dlouhé letní prázdniny. Spolužáci se chodili koupat do řeky, chodili na výlety do okolí, zatímco já a mí bratři jsme museli pomáhat při žních.“



Dolní židovská čtvrť v Podivíně se synagogou a mikve (za zídka)

Vzdělání bylo sice v rodině prioritou, ale rodiče je v plné míře podporovali jen u svých starších synů Rudolfa a Mořice, kteří navštěvovali gymnázium v Břeclavi a po maturitě studovali na pražské německé univerzitě práva. Jejich studium bylo považováno za posvátné, nesmělo být narušováno. To už neplatilo pro Huga, jeho sestry a nejmladšího bratra. Maminka přicházela do školy vyzvednout Huga, aby



Začátek první strany rukopisu Hugo Bohmera z 26. prosince 1987
Vzpomínky začal H. Bohmer psát ve věku 78 let. Poslední zápis je z 23. ledna 1990.

pomáhal na poli.

Po pěti letech v židovské obecné škole s německým vyučovacím jazykem přešel Hugo na českou měšťanku. To už bylo po vzniku Československa a k výuce patřila i výchova k demokracii, rovnosti a svobodě projevu. Hugo, který vyrůstal v ortodoxní židovské rodině, pociťoval u svých židovských kamarádů změnu životních postojů, přestávali se dívat na svět očima ghetta, někteří se přikláněli podle svého založení ke komunismu, socialismu, libera-

lismu a dalším myšlenkovým směrům, jiné začal ovlivňovat sionismus. Účastnili se také sportovního života, ke kterému patřil hlavně fotbal. „Trpěli jsme konfliktem – máme se vydat směrem k velkému svobodnému světu pro všechny, nebo zůstat izolovaní se svými etnickými ideami? Pro mě to dilema bylo větší než pro ostatní. Bylo mi sotva 14 let, když jsem odešel do Brna na textilní školu,“ vzpomínal Hugo Bohmer po letech.

Učednická léta

Po třech letech české školy navštěvoval Hugo zase školu německou. Šlo o osmnáctiměsíční praktickou výuku spojenou se strojovým zpracováním vlny. Pro Huga to nebyla lehká léta, byl ve škole nejmladší, jednomu ze spolužáků bylo dokonce 28 let. Stával se obětí šikany. Zpočátku denně dojížděl do Brna pomalým osobním vlakem, takže neměl vůbec čas na přípravu. Navíc měl problém s cestováním o víkendu, protože si otec nepřál, aby v jezdil vlakem v době šabatu. To se vyřešilo později, když si Hugo v Brně našel ubytování u starých židovských manželů, u Jelínků. Ti byli vděční za příspěvek, který dostávali za Hugovo ubytování a snídani. Pana Jelínka podporovala také brněnská židovská obec za to, že se chodil ráno a večer modlit do synagogy, aby pomohl zajistit minjan.

„Bydlel jsem v kuchyni, úkoly jsem dělal večer u kuchyňského stolu, až už bylo vše uklizeno. Když jsem chtěl jít spát, přeměnil jsem stůl na postel. Byla to vlastně jakási bedna s víkem, které tvořilo pracovní desku stolu. Vevnitř byla složená matrace, na které jsem spal. Neměl jsem žádné soukromí. Ráno jsem vstával v 5 hodin a uklidil jsem, než paní Jelínková přišla do kuchyně vařit kafe. Kafe a houska, to byla moje snídaně.“

Formální vzdělávání, které Hugo ukončil, když mu bylo patnáct a půl roku, ho neuspokojovalo. Intenzívně se sebevzdělával, brzy se seznamoval se světovou literaturou, zaujal ho například F. M. Dostojevský a Thomas Mann, pokoušel se číst Kanta, Nietzscheho a další filozofy, i když jim zcela nerozuměl. Sebevědomí židovského chlapce nepřilíš velkého vzrůstu posiloval i sportovní činností. Pěstoval atletiku, gymnastiku a také boxoval, z čehož si odnesl přeražený nos.

Mladší sourozenci, Sidonie a Jan, odešli stejně jako Hugo do Brna, jen o něco později. Sidonie absolvovala sekretářský kurz a pracovala v jednom z brněnských úřadů, Jan absolvoval stejnou textilní školu jako Hugo. I později šel v Hugových šlépějích, následoval ho na začátku 30. let do Olomouce..

Zaměstnání

Po škole nastoupil Hugo do mlýna na zpracování vlny. První tři měsíce nedostával plat, zaměstnavatel za něho platil jen zdravotní pojištění. Maminka Rosa (nar. 20.1.1881) mu v té době posílala balíčky s jídlem. Když začal dostávat mzdu, odevzdával peníze domů. Rodiče mu z toho dávali na týden jen malou částku. Zábava, kterou si mohl jednou až



Gusti s maminkou Elizabeth

dvakrát týdně dovolit, byla návštěva kina. Chodil hlavně na westernové filmy - vstupenky do kina byly tehdy levné.

Hugo v profesi rychle postupoval. Dostal se do technického oddělení mlýnů, pak pracoval v dalších textilních podnicích, naposled v Brně v textilní firmě židovské rodiny Löw-Beerové. Firma měla pobočku v Německu, v dolnoslezském Saganu (dnes polské město Zaháň). Huga tam vyslali, aby získal specializaci v sekci zabývající se regenerací vlny.

Do Olomouce

V Německu nezůstal dlouho. V důsledku krize z přelomu 20. a 30. let se snižovala výroba a zaměstnanci, kteří byli přijati jako poslední, byli jako první propouštěni. Tehdy Hugo poprvé začal uvažovat o vystěhování z Evropy, lákala ho především Jižní Amerika. Začal se učit jazyky.

Na začátku 30. let Hugo přijel do Olomouce a ubytoval se v Panské ulici č. 3, kde tehdy už bydlel v pod-

nájmu jeho bratr Rudolf, kandidát advokacie. Společně se později přestěhovali do Krapkovy ulice č. 12.

Najít zaměstnání pomohl Hugovi jeho vzdálený olomoucký příbuzný a budoucí tchán Arnold Böhmer, vedoucí oddělení obchodních cestujících v židovské potravinářské firmě Adolfa Heikorna. Hugo nastoupil k Heikornovi nejdříve jako praktikant, později se zařadil mezi obchodní cestující. Díky svým jazykovým dovednostem byl brzy vyslán i do zahraničí. Významná byla jeho cesta do Londýna, kde se dozvěděl o životě na Novém Zélandě.

Hugovy časté návštěvy u olomouckých Böhmerů na Ječmínkově náměstí vedly k bližšímu vztahu k jejich starší dceři Augustě, s kterou se 21.5.1935 oženil.

V roce 1936 přišel do Olomouce nejmladší Hugův bratr Jan. Byl také zaměstnán u Heikorna jako obchodní cestující.



**Arnold a Elizabeth Böhmerovi
Rosa Aschkenesová s Gusti**

Gustina léta před svatbou

Augusta Antonie, Gusti, se narodila v Olomouci 22.3.1914. Její otec Arnold (nar. 17.8.1877 v Podivíně) bojoval jako důstojník rakouské armády v 1. světové válce. Byl vyznamenán císařem Franzem Josefem zlatou medailí za statečnost. Zasloužil si ji za to, že z hořících stájí vyvedl koně. Gusti vzpomínala na úvahy, které se kolem hrdinského činu jejího otce vedly - kdyby Rakousko nebylo prohrálo válku, byl by Arnold povýšen do šlechtického stavu a jeho děti by po něm zdědily titul *von Böhmer*. Realita však byla taková, že Gustina maminka Elizabeth (nar. 20.4.1888 v Hodoníně) po válce medaili prodala. Konec války nebyl pro rodinu lehký, maminka byla nucena prodat vekou část starožitného porcelánu. Arnold vstoupil do Československé armády, kde dosáhl hodnosti štábního kapitána.

Böhmerovi bydleli v domě Elizabethiných rodičů Moritze a Cecilie Aschkenesových. Dědečka Moritze si Gusti už nepamatovala, zemřel, když jí byly dva roky, v

NEW ZEALAND CUSTOMS.

PERMIT TO ENTER NEW ZEALAND.
(Under the Immigration Restriction Amendment Act, 1920.)

Permission is hereby granted to Hugo Bohmer
of Podivin, Czechoslovakia, to enter New Zealand, accompanied by
his wife, Augusta, aged about twenty four years.
on the following conditions:—

(1) That this permit will not entitle the person or persons named herein to enter New Zealand after the expiry of two years from the date hereof.

(2) That this permit will be delivered up to the Collector of Customs at the first port of arrival in New Zealand.

(3) That ~~he~~ ^{she} satisfies the Collector of Customs at the port of arrival that the particulars inserted hereunder concerning ~~himself~~ ^{herself} are correct.

(a) Full name: Hugo Bohmer

(b) Sex: Male (c) Nationality: Czechoslovakian

(d) Place and date of birth: Podivin, 10th September, 1909
(Place) (Date)

(e) Last place of permanent residence: Podivin, Czechoslovakia.

(f) Marital state: Married
(Single, married, widowed, or divorced.)

(g) (i) Reasons for desiring to settle in New Zealand: To seek employment in the
farming industry.

(ii) Occupation or business to be undertaken in New Zealand: Farming.

Povolení k pobytu na Novém Zélandu

rý člověk,“ vzpomínala Gusti. „Byla členkou Chevra kadiša v židovské obci, omývala mrtvé. Byla velmi štedrá, pamatuji si, jak k nám jednou přišli nějací chudí polští Židé, maminka měla tehdy našetřené nějaké peníze na nové šaty. Když jim je dávala, řekla, tady máte moje šaty.“

Gusti byla neduživé dítě, rodiče dělali všechno možné, aby jedla. Na balkoně namalovali velkou postavu, a dávali jednu lžici jí a jednu lžici k ústům té namalované postavy. Také využívali toho, že Gusti nerada chodila na výuku náboženství do nedělní školy. Když snědla celou polévku a aspoň nějakou zeleninu, tak tam nemusela jít. Gustina nechut' k nedělní škole souvisela také s její školní docházkou. Navštěvovala českou školu, kde byla jednou z mála židovských dětí, a nechtěla se odlišovat.

Vztah k náboženství se v rodině změnil před Gustinou svatbou, když rodinu navštěvoval Gustin budoucí tchán, který vyžadoval košer stravu. Maminka Elizabeth upravila kuchyň a od té doby se u Böhmerů dodržoval kašrut.

Gustin mladší bratr Karel se narodil 2.6.1918. Velkou ránou pro rodinu byla jeho nemoc, zemřel v deseti letech na rakovinu, pohřben byl 13.3.1929. Maminka od té doby chodila dvakrát týdně, v pondělí a ve čtvrtek, k jeho hrobu na židovském hřbitově v Olomouci.

Tehdy bylo už na světě nejmladší dítě Böhmerů, Hana Maria Františka, která se narodila 30.4.1923. Smrt bratra zastihla Gusti v době studia na České státní reálce, maturovala v roce 1932. Jejím třídním profesorem byl dr. Jaroslav Čičatka, známá olomoucká kulturní osobnost. Přestože Gusti měla ve škole dobré výsledky, maminka se bála pustit ji po maturitě studovat do Prahy. Gusti toužila po studiu práv. Ale tou dobou se už v Olomouci objevil Hugo Böhmer a život Gusti se změnil.

Emigrace

Po svatbě se mladí manželé Hugo a Gusti Böhmerovi přestěhovali do ulice dr. Zamenhofs č. 30. Hugo měl dobrý přehled o dění v Evropě, obzvlášť v Německu. To jenom posilovalo jeho dávnější myšlenku na emigraci a Gusti s ním jeho plány sdílela. Rozhodli se k odchodu ještě před 15. březnem 1939, permit - povolení k přistě-

Ich erkläre, dass ich gegen die Auswanderung meines minderjährigen Kindes:

Hana Bohmer

keinerlei Einwände habe.

Abgegeben am Freitag, 19.11.1939 Maria Bohmer
Mutter

Genaue Adresse: Podivin, Tschechien

25/358/15.11.1939/72/

Souhlas rodičů s vycestováním Hany



Gusti Bohmer
na jahodové plantáži

hování na Nový Zéland má datum 17. února 1939. Jako účel emigrace uvedl Hugo hledání práce ve farmářské výrobě s tím, že se hodlá v budoucnu věnovat farmaření. Potom ještě nějakou dobu trvalo vyřízení všech potřebných dokladů k vycestování. Olomouc, obsazenou již okupačními vojsky, opustili mladí manželé 2. června 1939.

Na olomoucké nádraží je provázela Gustina babička Cecilie, maminka Elizabeth a sestra Hana. Ta si měla zažádat o vystěhování, až by pro ni Gusti s manželem připravili v novém domově půdu. Tatínek Arnold s nimi na nádraží nešel, rozloučení bylo pro něho příliš bolestivé.

Z Prahy pokračoval mladý pár vlakem do italského přístavu Livorno. Sehnali poslední místa na lodi ve 2. třídě, plavbu strávili v těsné kabině. Gusti cestou onemocněla. „Ale přežili jsme to, museli jsme přežít,“ komentovala později Gusti cestu. Lod' přistála v Austrálii, v Sydney. Bohmerovi, jak se teď začali psát, měli povolení zde zůstat 9 dní. Poté vypluli dál, do novozélandského Wellingtonu. Přistáli 2. srpna 1939. V přístavu je očekával imigrační úředník. Zavedl je k synagoze, na jejíž zadní terase strávili prvních 14 dní. Po této době museli provizorní bydliště uvolnit dalším přistěhovalcům. Pomohli jim čeští Židé, našli jim ubytování v rodině krejčího. U něho měli k dispozici jeden pokoj a později i přístup do kuchyně.

Život ve Wellingtonu

Hugo zpočátku zkoušel všechno možné, nejdřív stříhal ovce, ale velmi brzy začal podnikat. Zúročil své zkušenosti nabyté za léta strávená na textilní škole a v textilním průmyslu. Začal s málem, pronajal si malou místnost, koupil textilní stroj a najal ženu vyučenou v oboru, která s sebou přivedla učnici. Podnik se pak rychle rozrůstal. Časem se specializoval na výrobu prošivaného textilního zboží, hlavně příkrývek. Díky novozélandským hotelům a penzionům, které se staly stálými odběrateli tohoto artiklu, podnik začal prosperovat.

V roce 1948 už mohl Hugo rodině Gustiny tety Rosy do Olomouce nabídnout pomoc: „Není mnoho obtíží obdržeti permit pro mladé a svobodné lidi, hlavně kdybych řekl, že je ve své továrně potřebuji a zaručil bych jim práci a ubytování, což bych ovšem milerád učinil.“

Dopis byl odeslán z Wellingtonu 10. ledna 1948, jen krátkou dobu před "Vítězným únorem". Nabídka zůstala nevyužita.

Ale to předbíháme. Hugo, když opouštěl s Gusti Olomouc, měl starost o svou rodinu v Podivíně. Poněkud ho uklidňovalo, že jeho matka Rosa - otec zemřel před začátkem války - získala permit pro sebe i bratry k přistěhování do Kanady. Jenže matka, nyní hlava rodiny, rozhodla, že nemohou opustit hospodářství dřív, než sklídí úrodu. Úrodu si ce sklídili, ale na vystěhování bylo pak už pozdě.

Až po válce se Bohmerovi dozvěděli, že z podivínské rodiny nikdo nepřežil. Nejmladší Jan byl zatčen a vězněn v Bmě, kde byl, podle Hugova pozdějšího svědectví pro Yad Vashem, v roce 1941 nebo 1942 umučen. Hugova matka i zbylí čtyři sourozenci Rudolf, Mořic, Fany a Sidonie byli zařazeni do transportu, který byl 27.1.1943 vypraven z Uherského Hradiště do Terezína. Kromě Fany byli všichni hned po příjezdu do Terezína 29.1. zařazeni do transportu, jehož cílem byla Osvětim. Fany je následovala 6.9.1943.

Jak bylo dohodnuto, Bohmerovi ve Wellingtonu i rodina v Olomouci dělali vše pro to, aby z Protektorátu mohla odjet Gustina sestra Hana. V červenci 1940 podepsali Arnold a Elizabeth (Eliška) Böhmerovi prohlášení, že proti vycestování své nezletilé dcery Hany nemají námitky. 16. července 1940 vydal MUDr. Eugen Wärmer německo-anglické potvrzení, že Hana Böhmerová netrpí kožními nemocemi, syfilidou či svrabem, není v žádném směru mentálně ani fyzicky postižená, netrpí tuberkulózou ani dalšími infekčními nemocemi a nikdo z rodiny nebyl nikdy hospitalizován v nemocnici pro mentální poruchu. Přílo-

ženy byly další osobní doklady. Vycestovat se Haně už ale nepodařilo. Stejně jako rodiče odjela z Olomouce do Terezína 4.7.1942 a zahynula po příjezdu do vyhlazovacího tábora Baranoviči 28.7.1942. MUDr. Eugen Wärmer, který vydal ono vysvědčení o Hanině zdravotním stavu, odjel z Olomouce transportem do Terezína o čtyři dny později, 8.7.1942. Z Osvětimi se rovněž nevrátil.

První období v novém domově bylo těžké. Gusti začala pracovat jako číšnice. „Byla jsem docela šikovná, první týden jsem si vydělala 35 šilinků, druhý týden mi zvýšili plat na 37 šilinků 6 pencí, aniž bych o to žádala. Byla to dobrá práce, protože jsem se přitom naučila mluvit anglicky. Hosté si objednávali, já jsem šla do kuchyně a opakovala jsem objednávku, přinesla jsem jídlo do lokálu. Určitě jsem občas něco popletla. Ale lidi byli velmi slušní, říkali, že to dobře dělám a že mluvím dobře anglicky. Ale já sama jsem věděla, že to není pravda.“

Práci Gusti přerušila, když byla ve třetím měsíci těhotenství. 27. října 1940 se jí narodila dcera Evelyn (Eve) a 20. dubna 1945 následovalo narození dcery Carol.

O životě na Novém Zélandě napsal Hugo v citovaném dopise z roku 1948: „Práce je zde dostatek a dostati místo není obtížné. Zdejší vláda jest dělnická a již vládne od roku 1935, takže poměry pracovního lidu jsou velmi dobré. Jídla jest nadbytek, podnebí jest mírné a každý občan (i cizinec) žijící v této zemi podléhá nemocenskému pojištění, t. zn. obdrží zdarma lékařské ošetření a léky a je-li neschopen práce nemocenskou podporu.“ Život Bohmerů se stabilizoval, děti už vyrůstaly v nové zemi.

Cesty do Československa

25. května 1958 se Bohmerům narodil syn Richard. V tu dobu, ke konci 50. let, začal jezdit Hugo Bohmer do Československa. Byl zde vítaným hostem, protože nakupoval za valuty látky pro svou továrnu. Obchodoval s akciovou společností Centrotex.

Obchodní cesty do Prahy ovšem využíval i k návštěvě rodného Podivína a rodiny Gustiny tety v Olomouci. V roce 1960 navštívila Olomouc poprvé také Gusti. Později přijížděly i jejich děti, Eve, Carol a Richard. Bohmerovi je seznamovali s místy svého dětství.

Hugo přispěl na údržbu židovského hřbitova v Podivíně. Gusti na začátku 90. let navštívila také Židovskou obec Olomouc a seznámila se s jejím tajemníkem Milošem Dobrým. Také ona věnovala obci finanční dar.

Potomci

Hugo Bohmer zemřel v roce 1996 ve věku 87 let, Gusti zemřela v roce 2009 ve věku 95 let. Jejich dvě dcery a syn mají

dohromady sedm dětí a prozatím pět vnoučat. Žijí v Austrálii a ve Spojených státech. V Olomouci se zastavují při svých turistických i pracovních cestách do Evropy.

Tomáš Hrbek



Zleva: Carol, Gusti, Richard, Hugo a Eve Bohmerovi
na přelomu 80. a 90. let 20. století